

KAPITEL 1 / CHAPTER 1¹
**ECONOMIC MECHANISMS OF BUSINESS TRANSFORMATIONS AND
NEW DEVELOPMENT TENDENCIES OF ACCOUNTING AND
ANALYTICAL AND AUDITING COMPONENTS IN THE CONSTRUCTION
INDUSTRY AND HOUSING AND UTILITIES**

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-29-00-006

Вступ

Існує багато фундаментальних досліджень з теорії та практики обліково-аналітичної та аудиторської діяльності в сучасних умовах. Але актуальний стан цього напрямку в умовах війни та одночасної цифровізації економіки висвітлено недостатньо. Відбуваються зміни в підходах до обліку у зв'язку з розвитком циркулярної економіки, дестандартизацією управлінської діяльності, новому розумінні процесів обігу інтелектуального капіталу, питань екології, які впливають на всі виробничі процеси. Еволюція бухгалтерсько-аналітичної та аудиторської діяльності в сучасних умовах досліджена недостатньо і є актуальною проблемою.

Проблематика розвитку бухгалтерського обліку розкрита у багатьох працях [1 - 4 та інші]. В центрі уваги науковців залишаються питання обліку в будівельній галузі [5 - 8]. Триває змістовне обговорення у періодичних фахових виданнях трансформацій бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки [9 - 11]. У той же час багато питань залишаються дискусійними і потребують детального розгляду.

Метою дослідження є узагальнення сучасних викликів та розгляд передумов удосконалення бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту на підприємствах будівельної галузі.

¹*Authors: Popova Hanna Yuriivna, Akopov Sergij Eduardovych*

1.1. Сучасні виклики та удосконалення бухгалтерського обліку на підприємствах будівельної галузі

Сутність бухгалтерського обліку як процесу виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, зберігання та передачі інформації про господарську діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень в умовах шостого технологічного укладу поступово змінюється. Ці тенденції охоплюють всі галузі, в тому числі, будівельний комплекс. У той же час господарська діяльність в умовах війни має особливості, які також значно впливають на облікову політику.

Проблеми функціонування будівельної промисловості в умовах війни набувають особливого значення з огляду на специфіку цієї галузі як пріоритетної з точки зору забезпечення існування критично важливих об'єктів інфраструктури, відновлення пошкодженого внаслідок бойових дій житлового фонду, зруйнованих промислових об'єктів, та стосуються інтересів як населення, так і всього народного господарства України. Тому ці проблеми є дуже актуальними та знаходяться у центрі уваги дослідників [12; 13].

За висновками директора інженерно-будівельної компанії «Rauta», Андрія Озейчука, за майже два роки повномасштабного вторгнення близько 15% виробничих потужностей будівельних матеріалів зазнали руйнувань. При цьому найбільших втрат зазнали сегменти металопрокату і сухих гіпсових сумішей [14]. У зв'язку з цим, для подальшого функціонування будівельної галузі потрібні невідкладні заходи щодо відновлення виробництва будівельних матеріалів та логістики.

Аналізуючи тенденції будівельного ринку, головний виконавчий директор та головний архітектор фірми «Archimatika» Дмитро Васильєв визначає, що наразі на будівельному ринку існує, з одного боку, зниження платоспроможного попиту, а з іншого - зростання собівартості будівельних робіт. При цьому маржинальність падає. Поки зростання собівартості частково стримується нижчим за довоєнний об'ємом ринку. Але за умови повернення до довоєнних

об'ємів, вартість будівництва злетить до критичних показників, що обумовлено трьома факторами: зростанням собівартості та дефіцитом будівельних матеріалів; здорожчанням логістики; дефіцитом компетентних кадрів. Багато заводів-виробників будматеріалів знаходилося на сході. Багато було зруйновано, багато призупинено. Внутрішні об'єми виробництва будматеріалів суттєво впали і дефіцит не з'явився лише тому, що обсяги будівництва також зменшилися. В той же час, припинено імпорт з росії – тепер для нас існують лише дорожчі європейські альтернативи. Але основні логістичні коридори, порти, досі не працюють. Альтернативні, сухопутні, логістичні шляхи ще не здатні перекрити дефіцит повністю – а очікуване повернення акцизу на паливо призведе до ще більшого здорожчання логістики. Пом'якшити дефіцит будівельних матеріалів можна створивши лояльні умови для будівництва нових чи відновлення пошкоджених будівельних заводів, - вважає Дмитро Васильєв [15].

Як свідчать дослідження, у 2022 році обсяг будівельного ринку України зменшився приблизно на 65%. У 2023 році спостерігається тенденція до збільшення споживання будівельної продукції та послуг і за результатами року очікується зростання ринку на 25%. [16]. В умовах, коли кардинально змінилася структура попиту на нові об'єкти житлової нерухомості України та прифронтові регіони зазнали найбільшого падіння обсягів будівництва до майже 90%, центральна частина – зменшення до 70%, на заході будівництво зросло на 15%, що пов'язано з релокацією бізнесу та внутрішньо переміщених осіб, а також активним розвитком ринку нерухомості у західних областях.

Галузева специфіка будівельного комплексу розглянута у багатьох публікаціях, в яких висвітлено специфіку процесу виробництва (тривалий термін будівництва, при цьому в конкретний момент виробничого процесу будівельна продукція перебуває на різних стадіях готовності), особливості проектування та визначення вартості об'єктів будівництва (багатоваріантність, складність і тривалість процесу проектування, калькулювання вартості будівельної продукції у вигляді кошторисів), характер продукції будівельної галузі (капіталомісткість, матеріаломісткість, індивідуальність, тривалість термінів

експлуатації. Закінчена продукція будівельного виробництва у вигляді будинків чи споруд є територіально закріпленою, нерухомою, масивною, великогабаритною), розосередженість будівництва, в багатьох випадках - піонерність умов освоєння нового життєвого простору, коли робоче місце будівельника переміщується в просторі і часто знаходиться під впливом природної агресії.

Структуруємо вище перелічені особливості у вигляді схеми (рис. 1).

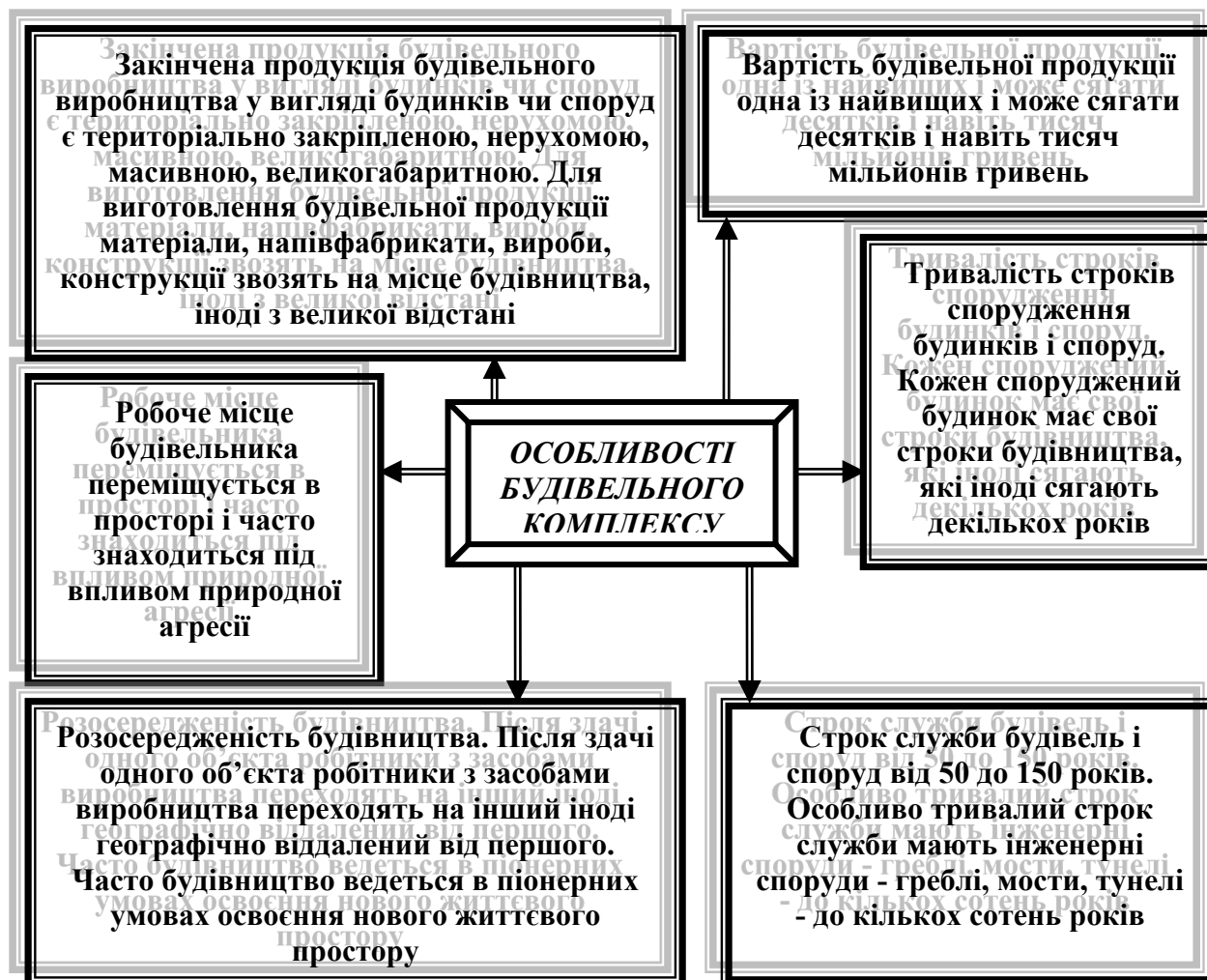

Рисунок 1 – Особливості будівельного комплексу

Джерело: сформовано авторами

Специфіка будівельного виробництва та його продукції мають значний вплив на організацію первинного, аналітичного, синтетичного обліку, контрольних процедур виконаних будівельно-монтажних робіт і формування їх собівартості. Бурдьо І.М. зазначає, що безцехова структура будівельних організацій зумовлює специфіку в організації обліку загальновиробничих

витрат. Значна питома вага витрат на утримання і експлуатацію будівельних машин і механізмів зумовлює необхідність їх окремого обліку та спеціальних методів розподілу. Також особливістю є те, що будівельні матеріали, конструкції, деталі, обладнання для монтажу тощо, які завозяться на будівельні майданчики з центральних складів або безпосередньо від підприємств-виробників (постачальників), зараховуються у підзвіт матеріально відповідальних осіб (виконавців робіт, начальників діляниць тощо), а на витрати будівництва відносяться лише після їх використання [18, с. 843]). Особливості бухгалтерського обліку будівельної організації узагальнено на схемі (рис. 2). В умовах війни на галузеву специфіку бухгалтерського обліку в будівництві накладаються додаткові особливості та виклики. Югас Е.Ф., Лалакулич М.Ю., Рибаківа Л.П. у своїй публікації проаналізували вагомий деструктивний вплив існуючих дестабілізуючих чинників воєнного характеру на стан і зміни облікової політики підприємства, що обумовлені необхідністю відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності господарських операцій, пов'язаних із: неможливістю здійснення господарської діяльності або її істотними обмеженнями внаслідок ведення активних бойових дій; вимушеною релокацією суб'єктів господарювання на відносно безпечні території; законодавчими обмеженнями на розрахунки із російськими та білоруськими контрагентами; посиленням ризиків дефолту контрагентів; знищенням, масштабними руйнуваннями, пошкодженням і знеціненням активів внаслідок активних бойових дій; наданням допомоги на оборону; а також веденням розрахунків із працівниками в умовах воєнного стану [19, с. 147]. Розглянемо детальніше зміни в бухгалтерському обліку на підприємствах будівельної галузі в умовах війни. Перш за все, зміни торкаються відображення в обліку знищення, руйнувань, пошкодження та знецінення активів внаслідок бойових дій, яке відбувається в процесі проведення інвентаризацій. Основною метою при цьому є фіксація й документальне оформлення втрат і пошкодження активів з подальшим відображенням у синтетичному обліку та фінансовій звітності.

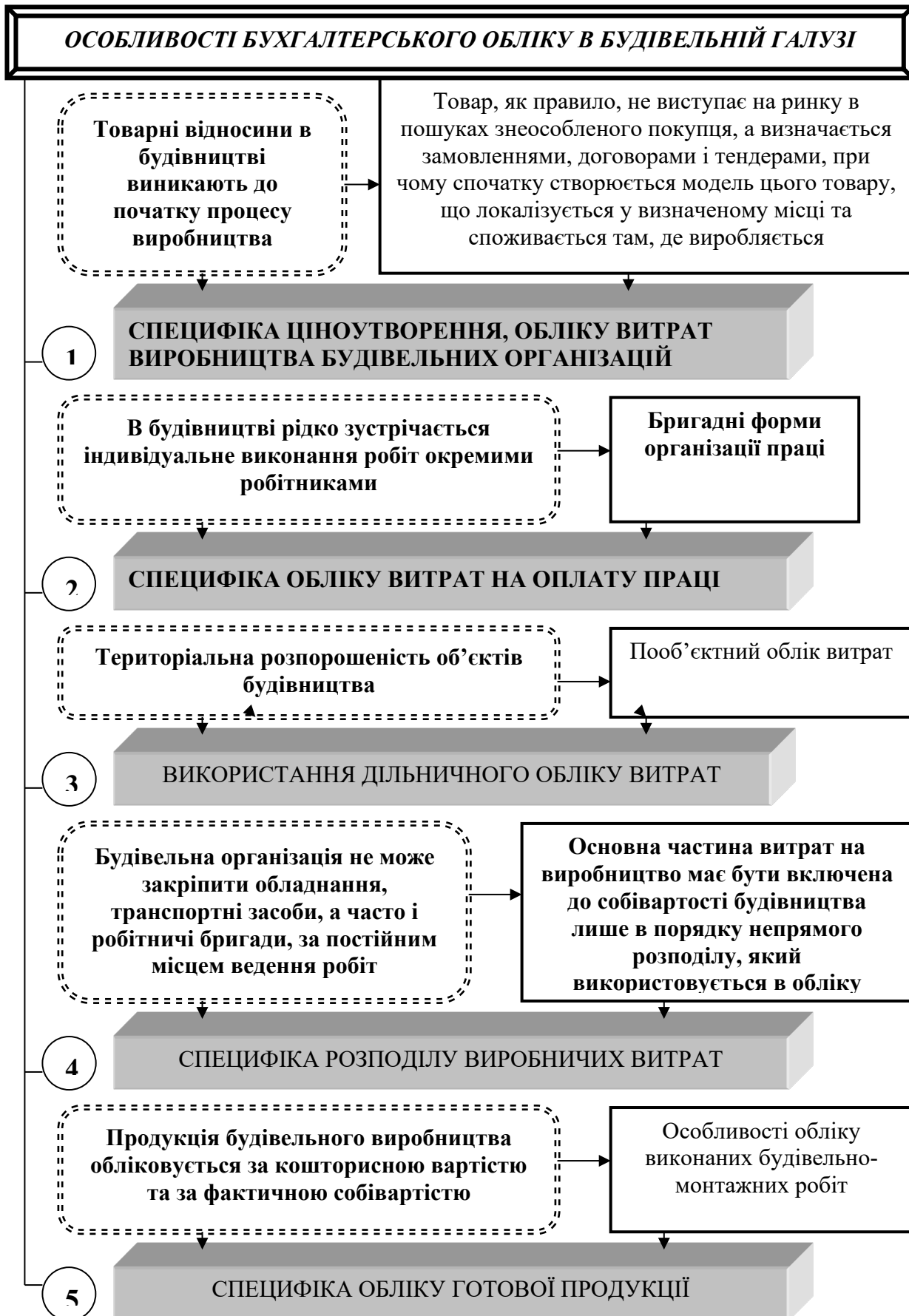

Рисунок 2 – Особливості бухгалтерського обліку в будівельній галузі

Джерело: сформовано авторами на підставі [17; 18]

Відбувається також документальна фіксація обмежень щодо безперервної діяльності, вимушеної консервації активів забезпечення гарантійних зобов'язань у випадках неможливості виконання зобов'язань перед клієнтами.

По-друге, необхідно відзначити посилення проблем щодо одержання оригіналів первинних документів від постачальників, підрядників, замовників, робітників та інших контрагентів. Ці проблеми дозволяє вирішити застосування електронного документообігу, а також визначення основних підходів до обліку та документування операцій у разі відсутності оригіналів первинних документів.

Новим аспектом облікової роботи постає облік витрат на релокацію та організацію господарської діяльності на новому місці. Суттєвих змін набуває облік розрахунків з контрагентами, визначення теперішньої вартості кредитів, орендних зобов'язань та інших фінансових інструментів внаслідок «згорання» кредитування; зміна методології розрахунку резерву сумнівних боргів; курсові різниці; облік розрахунків із російськими та білоруськими контрагентами (у зв'язку з законодавчими обмеженнями на розрахунки із російськими та білоруськими контрагентами, а також посилення ризиків дефолту контрагентів). Виникла потреба у налагодженні обліку й документування збору коштів на оборону, обліку реалізації продукції із частковим відрахуванням виручки на потреби оборони [20]. Але трансформаційні зміни в бухгалтерському обліку виникають не тільки як наслідок війни, вони є результатом розвитку соціально-економічних відносин і зміни запитів користувачів бухгалтерської інформації.

Актуалізується екологічний підхід. Слід погодитися з Д.О. Грицишеним у тому, що бухгалтерська інформація стає не лише економічно значимою, але й екологічно та соціально значимою: її використовують на державному та глобальному рівнях, а також сфери її застосування не обмежуються економічними системами, а є основою забезпечення гармонізації економічних, соціальних та екологічних систем суспільства [21, с. 281].

У зв'язку з цим Д.О. Грицишен пропонує віднести екологічну складову до

похідних завдань бухгалтерського обліку та згрупувати ці завдання за наступними напрямками: охорона навколишнього середовища; управління системою поводження з відходами; операції поводження з атмосферним повітрям; раціональне використання природних ресурсів; виробництво екологічно чистої продукції; управління надзвичайними ситуаціями.

Зміни бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій також є мейнстримом. На постіндустріальному етапі розвитку суспільства відбуваються дестандартизація, деспеціалізація, десинхронізація, деконцентрація, демаксимізація, децентралізація виробничих процесів. Стандартизація при цьому не втратила свого значення і у постіндустріальну епоху, навпаки розширила і поглибила межі свого домінування. Проте, на фоні всеохоплюючої стандартизації особливо вартісними вважають нестандартизовані підходи, рішення і пропозиції. Сучасний бізнес надає перевагу нестандартним (креативним) підходам до пошуку вирішення проблемних ситуацій та індивідуального різнопланового використання наявних ресурсів. Як зазначають автори монографії «Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій», облікова система української компанії має адаптуватися до сучасних вимог щодо інформаційного забезпечення управління компанією. З одного боку, дотримання положень законодавства країни і директив ЄС, стандартів бухгалтерського обліку на національному і міжнародному рівнях, з іншого боку, забезпечення багатовекторною і детальною інформацією для прийняття нестандартних рішень в умовах жорсткої конкуренції і складно прогнозованого стану зовнішнього середовища. Тобто в «єдиній обліковій системі окреслюється чітке розмежування двох взаємопов'язаних підсистем: стандартизованого фінансового обліку для відображення фактичного стану і результатів діяльності компанії та управлінського обліку як обліково-аналітичного забезпечення відповідно теорій і концепцій управління» [22, с. 152].

Третім суттєвим фактором докорінних змін облікової системи є специфіка

обігу інтелектуального капіталу, яка вимагає нової логіки для розуміння і пояснення економічних процесів, розуміння інформаційного капіталу як системного виробничого ресурсу. «Перспективу розвитку обліку ми вбачаємо в його переорієнтації на внутрішні потреби управління підприємством, що вимагає креативного і новаторського підходу до створення інформаційних ресурсів, отримання інформації прогнозного характеру, що окреслює коло необхідних для вирішення проблем теоретичного, методологічного, методичного, організаційного та управлінського характеру. Трансформаційні процеси в теорії обліку співпадають з п'ятою управлінською революцією і становленням постіндустріального суспільства, що зумовлює переорієнтацію інформаційних потреб користувачів на управлінську і стратегічну інформацію та інформацію про зовнішнє середовище бізнесу, вимагає виходу за межі можливостей подвійного запису і розширення традиційної диграфічної парадигми до інформаційної» - відзначає В.З. Семанюк [23, с. 120-123].

Четвертий напрям змін пов'язаний із циркулярною економікою. Фахівці визначають такі проблеми [24, с. 183-188]:

1) бухгалтерський облік на основі історичної вартості не можна застосувати до активів, які перебувають у безперервному циклі, оскільки щодо них відсутнє поняття купівельної ціни;

2) припущення (принцип) безперервності для оцінки активів може залежати від циркулярності процесу;

3) ризики у звіті з управління надмірно зосереджені на короткостроковій перспективі, натомість циркулярний підхід базується на довгостроковій;

4) ризики, пов'язані з переходом до циркулярної економіки, не відображаються у звітах, оскільки відсутня методика їх оцінки;

5) звітність про циркулярну економіку формується на добровільних засадах;

6) розкрити інформацію про циркулярну економіку та фінансові результати важко порівняти.

Чи впливають все вищевикладене на бухгалтерський облік у будівництві?

Звісно, так, тому що інновації стосуються і будівельного комплексу. Мова йде про створення нових будівельних матеріалів (речовин, сумішей); нововведення в самому процесі проектування та спорудження будівельних об'єктів; інновації монтажних і сполучних робіт, у роботах по ремонту, реконструкції, реставрації та відновлення об'єктів будівництва [25, с. 194]. І в умовах воєнного стану інноваційна діяльність підприємств будівельного комплексу не повинна призупинятись.

Узагальнимо сучасні виклики та перспективи удосконалення системи бухгалтерського обліку на підприємствах будівельної галузі, виходячи з розглянутого вище (рис. 3).

1.2. Управління бізнесом та фінансова діагностика в умовах війни

В умовах війни на систему управління бізнесом накладаються додаткові особливості та виклики: неможливість здійснення господарської діяльності або її істотні обмеження внаслідок ведення активних бойових дій; вимушена релокація суб'єктів господарювання на відносно безпечні території; законодавчі обмеження на розрахунки із російськими та білоруськими контрагентами; посилення ризиків дефолту контрагентів; знищення, масштабні руйнування, пошкодження і знецінення активів внаслідок активних бойових дій; надання допомоги на оборону; а також специфіка ведення розрахунків із працівниками в умовах воєнного стану.

Форс-мажорні обставини потребують докорінних змін обігу інтелектуального капіталу, які вимагають нової логіки для розуміння і пояснення економічних процесів. «Я твердо вірю в одну просту річ: найнадійніший спосіб виділити свою компанію серед конкурентів і відірватися від натовпу переслідувачів - це добре організувати роботу з інформацією. Саме те, як Ви збираєте, організуєте і використовуєте інформацію, визначає, переможете Ви або програєте» [26], - ці слова Білла Гейтса дуже актуальні для українських

підприємств у теперішній час.

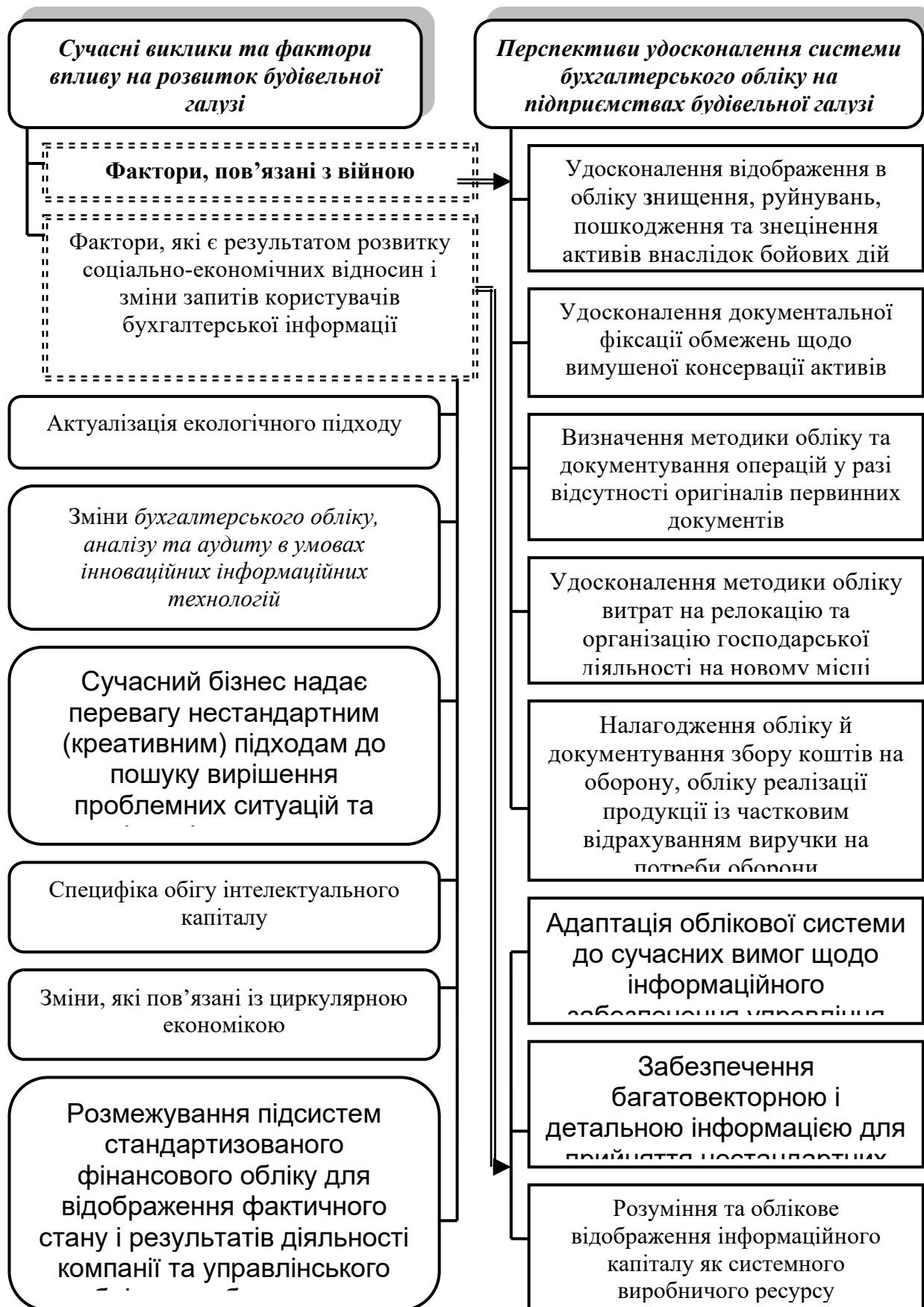

Рисунок 3 – Перспективи удосконалення системи обліку

Джерело: сформовано авторами

Передумови удосконалення управління бізнесом ми вбачаємо в переорієнтації системи накопичення інформації та фінансової діагностики на внутрішні потреби управління підприємством, що вимагає креативного і новаторського підходу до створення інформаційних ресурсів, отримання інформації прогностного характеру, що зумовлює переорієнтацію інформаційних потреб користувачів на управлінську і стратегічну інформацію та інформацію про зовнішнє середовище бізнесу, вимагає виходу за межі можливостей фіскального типу накопичення інформації, орієнтованого виключно на потреби контролю та оподаткування. Зокрема, в процесі фінансової діагностики доцільно поширити спектр інструментів аналізу.

Розглянемо це на прикладі Комунального виробничого підприємства «Краматорська тепломережа» Краматорської міської ради (КВП «Краматорська тепломережа»), яке реалізує теплову енергію підприємствам, бюджетним організаціям і, головним чином, населенню.

Прифронтове місто Краматорськ є лідером Донецької області за розміром боргів населення за спожиті комунальні послуги. За інформацією обласного Департаменту комунального господарства, загальна заборгованість споживачів перед комунальними підприємствами міста становить 1, 073 мільярда гривень, що складає майже 35% від загальної заборгованості споживачів області за спожиті комунальні послуги. Слід зазначити, що розмір заборгованості краматорчан дорівнює приблизно бюджету міста за 7 місяців. В цілому по Донецькій області заборгованість за спожиті комунальні послуги перевищує 3,175 мільярда гривень [27]. Якщо розглядати фінансові показники КВП «Краматорська тепломережа», то основною проблемою також є зростання дебіторської заборгованості населення, яке є основним споживачем послуг з опалення – 86%.

За останні два роки власний капітал підприємства зменшується через збільшення непокритих збитків. Більшу частину майна підприємства складають оборотні активи, які утворились за рахунок дебіторської заборгованості. У 2023 році чисті збитки підприємства склали більше 3,5 млн. грн. Спостерігається

негативна динаміка всіх показників, маневреність капіталу має від'ємне значення. Баланс КВП «Краматорська тепломережа» не є ліквідним, показники фінансової стійкості підприємства мають негативну динаміку і не відповідають нормативними значеннями.

Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг свідчить про неспроможність деяких громадян виконувати свої фінансові зобов'язання. Т.І. Павлюк у своїй публікації підкреслює, що початок війни в Україні у 2022 році може бути однією з причин зменшення видатків на надання житлових субсидій і соціальну сферу загалом. Умови війни призвели до того, що бюджет змушений спрямовувати значні кошти на військову діяльність, забезпечення безпеки та допомогу переселенцям, що може призвести до скорочення видатків на соціальні програми в цілому. Декапіталізація підприємств житлово-комунального господарства відбувається також у наслідок бойових дій. За підрахунками експертів міжнародної аудиторської компанії KPMG, прогнозується, що вартість реконструкції та відновлення об'єктів критичної інфраструктури в Україні складатиме понад 349 млрд. дол. США. Згідно з розрахунками KSE Institute із залученням фахівців міністерств і відомств України, загальна сума прямих збитків від пошкодження об'єктів інфраструктури через війну станом на 05.09.2022 р. становила 114,5 млрд дол. США. Загальні потреби на відновлення об'єктів критичної інфраструктури становлять 349 млрд дол. США, з них на короткостроковий період - 105 млрд дол. або 30,1% загальної вартості потреб на інфраструктурне забезпечення. Потреби на відновлення об'єктів критичної інфраструктури за секторами у короткостроковому періоді становлять: житло - 33,1 млрд дол. (31,5%); енергетика та водопостачання - 10,8 (10,3%); транспорт - 8,9 млрд дол. США (8,5%) [28, с. 30- 36].

Управління бізнесом у сфері житлово-комунальних послуг спирається на той факт, що в структурі власного капіталу комунальних підприємств перевагу мають не резерви, накопичені за рахунок прибутку, а вкладений капітал, який регулярно надходить з місцевого бюджету. Найважливіша галузева особливість

– специфіка визначення критеріїв ефективності: якщо для інших галузей основним критерієм є рентабельність, то для підприємств житлово-комунальної сфери на перше місце висувається критерій якості обслуговування населення. Для підвищення чистого прибутку підприємства мають скорочувати свої витрати та/або підвищувати тарифи. Оскільки суттєве скорочення витрат відбувається за рахунок використання нових технологій, економії ресурсів, що потребує значних капіталовкладень, виявляється замкнуте коло: нестача власного капіталу унеможливорює технологічний розвиток і модернізацію, що призводить до високих витрат.

Підвищення тарифів без суттєвого зростання якості послуг призводить до зростання соціальної напруженості в суспільстві, необхідності субсидій для населення, що в умовах воєнного стану не можна допускати, бо форс-мажорні обставини підвищують значущість соціальної складової, адже діяльність таких підприємств – це питання життєзабезпечення міста.

Оптимізація фінансових показників – це важливий фактор зниження ризику неплатоспроможності підприємства, який слід розглядати з позицій удосконалення управління грошовими активами і грошовими потоками. Розв'язання даної проблеми в умовах війни, коли рух коштів має свою специфіку, поки не потрапило в центр уваги, незважаючи на те, що аналіз фінансового стану – це “класика” економічної думки.

Необхідно терміново вжити заходів щодо покращення ситуації.

На прикладі КВП «Краматорська тепломережа» відстежимо можливості використання двох методик діагностики фінансового стану, які у теперішній час не застосовуються – методики Донцової-Нікіфорової та методики Салова-Маслова.

Суть методики Донцової-Нікіфорової полягає у присвоєнні певного класу результатам розрахунків, кожен з яких означає відповідне положення фінансового стану. 1 клас – найнижчий ризик банкрутства (найкращий фінансовий стан), 6 – найвищий ризик банкрутства (найгірший фінансовий стан) [29]. Специфіка цієї методики дозволяє порівнювати фінансовий стан різних

підприємств у межах однієї галузі. Бальна оцінка показників значно спрощує їх інтерпретацію, а їх класовий розподіл пришвидшує виявлення слабких місць фінансового стану, тому вважаю доцільним використання методики Донцової-Нікіфорової як експрес-аналізу.

Методика Салова-Маслова за своєю суттю дещо схожа на методику Донцової-Нікіфорової. Вона полягає у розподілі розрахованих коефіцієнтів за 4 зонами: ризику, небезпеки, стабільності, добробуту. Після розподілу розрахованих коефіцієнтів за 4 зонами: ризику, небезпеки, стабільності, добробуту кожному коефіцієнту надається бальна оцінка в залежності від його зони: ризик - 0 балів; небезпека - 1 бал; стабільність - 3 бали; добробут - 5 балів. Після цього розраховується середнє значення по кожній групі коефіцієнтів. Даний метод також дозволяє спрогнозувати вірогідність банкрутства, допомагає у визначенні його причини.

Пропонуємо поглибити аналіз фінансового стану для підвищення якості управління бізнесом в умовах воєнного стану, тобто системної кризи, додатково залучивши методику Бівера, Донцової-Нікіфорової, Салова-Маслова, побудову дискримінантної галузевої моделі, чого зараз підприємстві не робиться. Методика Бівера допоможе передбачити кризовий стан підприємства. Розрахунки показників Бівера КВП «Краматорська тепломережа» за 2021-2023 рр. проведено у таблиці 1.

Таблиця 1 - Розрахунки показників Бівера КВП «Краматорська тепломережа» за 2021-2023 рр.

№	Показник	Роки		
		2021	2022	2023
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт Бівера	0,01	-0,03	-0,02
2	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,86	0,85	0,84
3	Рентабельність активів, %	0,73	-3	-2
4	Фінансовий ліверідж, %	91,69	96,27	99,31
5	Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	-0,16	-0,19	-0,21

Джерело: розраховано авторами

За результатами розрахунків таблиці 1 можна зробити висновок, що

протягом аналізованого періоду підприємство знаходиться у кризовому стані. Спостерігаємо також негативну динаміку. Далі оцінемо фінансовий стан підприємства за методикою Донцової-Нікіфорової (таблиця 2).

Таблиця 2 - Діагностика фінансового стану підприємства за методикою Донцової-Нікіфорової за 2021-2023 рр.

Показник	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас
1	2	3	4	5	6	7
2021 рік						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-	-	-	-	0,07 (4 бали)	-
Коефіцієнт швидкої ліквідності	-	-	0,85 (12 балів)	-	-	-
Коефіцієнт поточної ліквідності	-	-	-	-	-	0,86 (0 балів)
Коефіцієнт автономії	-	-	-	-	-	0,083 (0 балів)
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власними обіговими коштами	-	-	-	-	-	-0,16 (0 балів)
Разом балів	16					
2022 рік						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-	-	-	0,11 (8 балів)	-	-
Коефіцієнт швидкої ліквідності	-	-	0,84 (12 балів)	-	-	-
Коефіцієнт поточної ліквідності	-	-	-	-	-	0,85 (0 балів)
Коефіцієнт автономії	-	-	-	-	-	0,037 (0 балів)
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власними обіговими коштами	-	-	-	-	-	-0,19 (0 балів)
Разом балів	20					
2023 рік						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-	-	-	-	0,08 (4 бали)	-
Коефіцієнт швидкої ліквідності	-	-	0,82 (12 балів)	-	-	-
Коефіцієнт поточної ліквідності	-	-	-	-	-	0,84 (0 балів)
Коефіцієнт автономії	-	-	-	-	-	0,007 (0 балів)
Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власними обіговими коштами	-	-	-	-	-	-0,20 (0 балів)
Разом балів	16					

Джерело: розраховано авторами

Результати діагностики фінансового стану за методикою Донцової-Нікіфорової такі: за аналізований період підприємство має найбільші проблеми з коефіцієнтом поточної ліквідності, коефіцієнтом автономії, коефіцієнтом забезпеченості матеріальних запасів власними обіговими коштами. Проблеми у КВП «Краматорська тепломережа» також з коефіцієнтом абсолютної ліквідності, тільки у 2022 році відбулося незначне покращення даного показника, проте у 2023 році він понизився до рівня 2021 року. Коефіцієнт швидкої ліквідності середній, проте має негативну тенденцію.

Тобто підприємство не здатне погашати поточні (короткострокові, до одного року) зобов'язання тільки за рахунок поточних (оборотних) активів; підприємство має значну залежність від зовнішніх джерел фінансування; не здатне забезпечити матеріальні запаси власними обіговими коштами. Підприємство також не здатне покривати короткострокові боргові зобов'язання наявними і короткостроковими фінансовими вкладеннями. Виникають складності у погашенні поточних зобов'язань під час виникнення критичної ситуації.

Тепер застосуємо методику Салова-Маслова для аналізу фінансового стану КВП «Краматорська тепломережа» за 2021-2023 рр. (таблиця 3).

Після розподілу розрахованих коефіцієнтів за 4 зонами: ризику, небезпеки, стабільності, добробуту кожному коефіцієнту надається бальна оцінка в залежності від його зони: 0 балів (ризик), 1 бал (небезпека), 3 бали (стабільність), 5 балів (добробут). Після цього розраховуємо середнє значення по кожній групі коефіцієнтів (таблиця 4).

Майже всі показники знаходяться у зоні ризику. У зоні добробуту, за методикою Салова-Маслова, знаходяться два з трьох показників платоспроможності: коефіцієнт оборотності запасів і коефіцієнт оборотності власного капіталу. Це може свідчити про ефективне використання капіталу власників та ефективну політику управління запасами, яка спроможна забезпечити безперебійність виробничого процесу і збуту. Проте варто зазначити, що коефіцієнт оборотності запасів має негативну динаміку.

Таблиця 3 – Аналіз фінансового стану підприємства за методикою Салова-Маслова

Показники	2021		2022		2023	
	Значення	Зона	Значення	Зона	Значення	Зона
1	2	3	4	5	6	7
1. Показники діагностики структури балансу						
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,86	Ризик	0,85	Ризик	0,84	Ризик
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	-0,16	Ризик	-0,17	Ризик	-0,19	Ризик
Коефіцієнт співвідношення чистих активів та статутного капіталу	0,80	Ризик	0,42	Ризик	0,09	Ризик
2. Показники рентабельності						
Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу	0,01	Ризик	-0,03	Ризик	-0,02	Ризик
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,09	Ризик	-0,84	Ризик	-3,51	Ризик
Коефіцієнт валової рентабельності продажів	0,01	Ризик	-0,05	Ризик	-0,05	Ризик
Коефіцієнт чистої рентабельності продукції	0,02	Ризик	0,03	Ризик	0,02	Ризик
3. Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0,08	Ризик	0,04	Ризик	0,01	Ризик
Коефіцієнт дебіторської заборгованості	1,33	Ризик	1,15	Ризик	0,84	Ризик
Коефіцієнт співвідношення позичкових та власних коштів	11,03	Ризик	25,80	Ризик	144,79	Ризик
4. Показники платоспроможності						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,07	Ризик	0,11	Ризик	0,08	Ризик
Коефіцієнт оборотності запасів	95,9	Добробут	69,43	Добробут	39,04	Добробут
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	9,58	Добробут	11,98	Добробут	25,52	Добробут

Джерело: розраховано авторами

**Таблиця 4 – Бальна оцінка показників, розрахованих за методикою
Салова-Маслова**

Показники	Бали			Середній бал групи		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
1. Показники діагностики структури балансу						
Коефіцієнт поточної ліквідності	0	0	0	0	0	0
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	0	0	0			
Коефіцієнт співвідношення чистих активів та статутного капіталу	0	0	0			
2. Показники рентабельності						
Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу	0	0	0	0	0	0
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0	0	0			
Коефіцієнт валової рентабельності продажів	0	0	0			
Коефіцієнт чистої рентабельності продукції	0	0	0			
3. Показники фінансової стійкості						
Коефіцієнт автономії	0	0	0	0	0	0
Коефіцієнт дебіторської заборгованості	0	0	0			
Коефіцієнт співвідношення позичкових та власних коштів	0	0	0			
4. Показники платоспроможності						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0	0	0	3,33	3,33	3,33
Коефіцієнт оборотності запасів	5	5	5			
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	5	5	5			

Джерело: розраховано авторами

Зробимо SWOT-аналіз та PEST-аналіз підприємства для умов воєнного стану (таблиці 5, 6).

Бачимо, що підприємство має багато слабких сторін, крім того воно постійно знаходиться під впливом негативних зовнішніх факторів. Проте в умовах війни для підприємств є прийнятним функціонування на межі нульової рентабельності. Основною метою покращення фінансового стану підприємств в таких умовах є забезпечення фінансової можливості для реагування на непередбачувані умови. Також важливим є забезпечення покриття обов'язкових зобов'язань.

Вимоги до рентабельності та оборотності підприємства знижується, оскільки в умовах війни вважається, що підприємство може працювати на межі збитку і навіть з незначним збитком, якщо воно не скорочує чисельність працівників і залишається платоспроможним. Таким чином, для покращення

фінансового стану підприємства необхідно покращувати його показники ліквідності і фінансової стійкості. Персонал підприємства КВП «Краматорська тепломережа» є його сильною стороною, тому потрібно зберігати цей рівень, продовжувати проводити і покращувати наявну на підприємстві кадрову політику, не нехтувати безпекою робітників.

Таблиця 5 - SWOT-аналіз КВП «Краматорська тепломережа» для умов воєнного стану

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
Висококваліфіковані працівники.	Погіршення стану основних засобів і підвищення їх ступеню зносу; ліквідність балансу; платоспроможність підприємства; ділова активність; рентабельність.
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
Можливості використання альтернативних джерел енергії.	Еміграція кадрів; енергетична криза; неекономічне регулювання тарифів на енергетичні послуги; загроза безпеки працівників і споживачів через війну; обстріл критичної інфраструктури; високі темпи зростання вартості послуг, низькі темпи зростання заробітної платні та можлива інфляція; відсутність єдиної регуляторної політики в сфері енергоефективності з боку держави та міста.

Джерело: складено авторами

Таблиця 6 - PEST-аналіз факторів впливу на КВП «Краматорська тепломережа» для умов воєнного стану

Політичні фактори	Економічні фактори
Війна з агресором; світові кризові явища; загроза обстрілів критичної інфраструктури агресором.	Низька купівельна спроможність споживачів у зв'язку з економічним станом в умовах війни.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
Негативні очікування суспільства; внутрішнє переміщення населення; еміграція населення; втрата працездатного населення; старіння населення.	Використання енерговитратних технологій; моральний знос наявних засобів та технологій; підвищення цін на енергоносії.

Джерело: складено авторами

Також важливим напрямком удосконалення управління бізнесом в умовах

війни є ефективні маркетингові комунікації підприємств, особливо житлово-комунальної сфери, зі споживачами. Концептуальним підходом, на наш погляд, має бути інформаційна прозорість, гласність як передумова ефективних комунікацій між комунальними підприємствами та споживачами їх послуг. Потрібен перехід від суто рекламного специфічного подання інформації цільовим аудиторіям до системного іміджбілдингу підприємства.

1.3. Внутрішній аудит у сучасних умовах

В сучасних умовах підприємствам необхідно здійснювати комплекс заходів щодо удосконалення їхньої діяльності для підтримки конкурентоспроможності на ринку та підвищення прибутковості. В останні роки підвищену увагу внутрішньому контролю приділяється з боку аудиторів, менеджерів, бухгалтерів, юристів. В результаті були розроблені концепції, метою яких є визначення, оцінка, опис та удосконалення внутрішнього контролю, що дозволяє більш комплексно проаналізувати подібності й розходження підходів до стандартизації процесу внутрішнього контролю.

Які організаційні та методичні передумови формування ефективної інформаційної бази внутрішнього аудиту діяльності підприємств? Спробуємо згрупувати їх. По-перше, існує досвід управління, який дістався українським підприємствам у спадок від радянської планової системи господарювання. Цей досвід можна умовно назвати «адміністративним волюнтаризмом», хоча суб'єктивізм у прийнятті рішень виявляється виправданим в тих випадках, коли він заснований на знаннях, досвіді та таланті керівника, а також його здатності передбачати розвиток ситуації, швидкості і адекватності управлінської реакції. Однак в умовах інформаційного буму, необхідності забезпечення інноваційного розвитку економіки та конкурування з постіндустріальними європейськими державами на зовнішніх ринках не можна робити ставку на такий підхід у стратегічній перспективі.

Другий напрямок - контролінг як система реалізації функцій управління на основі прогнозу тенденцій внутрішнього і зовнішнього розвитку (на відміну від управління на основі фіксування вже здійснених фактів господарської діяльності, які відображено в бухгалтерському обліку). Можливості адаптації зарубіжного досвіду оперативного і стратегічного контролінгу до реалій вітчизняного бізнесу є, але досвід десяти років цієї адаптації не можна назвати масовим і беззастережно успішним. Причини різні - нетрадиційність, неясні функціональні характеристики контролінгової діяльності і т.ін. На думку автора, головна причина того, що даний спосіб забезпечення ефективності управління поки не виправдовує себе, полягає в наступному: система контролінгу не є первинною ланкою формування інформації, а використовує дані, що фіксуються в обліку підприємства. На базі цих даних повинні робитися прогнози розвитку ситуації, складатися гнучкі бюджети та інше. Однак дані обліку часто не відповідають вимогам по своїй об'єктивності, достовірності, частоті спостереження, структуруванню, своєчасності надання, інформативному обсягу. Тому починати формування інформаційної бази управління треба не з контролінгу, а зі створення системи внутрішнього аудиту, яка, поряд з іншими своїми функціями, забезпечила б оптимізацію бухгалтерських даних.

В українській практиці внутрішній аудит не відпрацьований теоретично і майже не застосовується практично. Але за кордоном даний напрямок сформувався вже до початку ХХ століття у вигляді сукупності трьох елементів: розподіл повноважень, ротація персоналу, використання і аналіз облікових записів. Пізніше функції внутрішнього аудиту значно розширилися, перетворившись в організацію і координування дій, спрямованих на забезпечення збереження активів, перевірку надійності облікової інформації, підвищення ефективності операцій, дотримання загальної стратегії компанії. Таким чином, нові функції вивели поняття внутрішнього аудиту за рамки кола питань, що відносяться до звичайного бухгалтерського обліку. Зараз це діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, що спрямовані на вдосконалення роботи організації.

Ризик-менеджмент - це система управління ризиками та фінансовими відносинами, що виникають в процесі управлінських дій. Ступінь оптимальності системи ризик-менеджменту характеризується її детермінованістю (взаємодією елементів, при якій діяльність одного з них відбивається на діяльності інших), динамічністю (здатністю адаптуватися до змін середовища), наявністю в системі керуючого параметра (в соціально керованій системі це керівники підрозділів різних рівнів), наявністю зворотного зв'язку. Наявність прямих і зворотних зв'язків в системі забезпечується інформаційними потоками внутрішньої взаємодії та взаємодії з іншими керуючими підсистемами, зокрема, з внутрішнім аудитом.

Організація внутрішнього аудиту залежить від специфіки підприємства. Вихідним пунктом ефективного управління є об'єктивна оцінка рівня ризиків, яку і повинні забезпечити експертиза ефективності проекту і внутрішній аудит в процесі здійснення виробничої діяльності. Сформулюємо основні принципи цього аудиту:

- 1) об'єктивність і незалежність, що забезпечуються незацікавленістю експертів;
- 2) безперервність спостереження контрольованих параметрів реалізації проекту (на відміну від звичайного фінансово-економічного аналізу);
- 3) систематичність перевірки і коригування поточних і синтетичних даних обліку, що стосуються стану внутрішнього середовища проекту;
- 4) спрямованість внутрішнього аудиту проектів на своєчасне усунення помилок і оптимізацію системи обліку та аналізу.

Головною особливістю внутрішнього аудиту є його спрямованість на підвищення рівня ліквідності підприємства, створення системи регулювання ліквідності реальних інвестицій, компенсації низької ліквідності, - тобто компенсації основного недоліку процесу інвестування поза ринком фондових цінностей.

Низька ліквідність реальних інвестицій буває наслідком недосконалої постановки обліку витрат, особливо по будівельно-монтажних роботах.

Розбіжності між реальною вартістю будівельних матеріалів відкритого зберігання, об'єктів незавершеного будівництва та їх балансовою вартістю можуть бути результатом формального підходу до проведення інвентаризацій, відсутності системи об'єктивного внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності. Тому стратегія управління ліквідністю проекту включає формування і удосконалення внутрішнього аудиту реалізації проектів. Незалежність контрольно-ревізійної діяльності доцільно забезпечити створенням аудиторсько-ревізійної групи, що підпорядкована безпосередньо Раді засновників. Практичний досвід і аналіз спеціальної літератури [30-32 та ін.] дозволяють виділити основні напрямки системи внутрішнього аудиту реалізації інвестиційних проектів:

- 1) аудит втрат від браку будівельно-монтажних робіт;
- 2) аудит формування вартості будівельно-монтажних робіт;
- 3) аудит фактичного обсягу виконаних робіт і обсягу незавершеного будівельного виробництва;
- 4) аудит збереження та об'єктивності оцінки оборотних активів проекту;
- 5) аудит нематеріальних активів, що задіяні в інвестиційній діяльності, їх оцінки та амортизації;
- 6) аудит експлуатаційних витрат і ефективності використання будівельної техніки та інших основних засобів, ефективності амортизаційної політики;
- 7) аудит витрат на оплату праці, ефективності нормування, мотивації, використання кадрового потенціалу в процесі реалізації проекту.

Розглянемо міжнародні норми внутрішнього контролю, які є базою для системної роботи в даному напрямку на українських підприємствах.

На сучасному етапі для допомоги в розробці ефективної системи внутрішнього контролю на міжнародному рівні розроблені певні концепції, які необхідно застосовувати для розробки методик внутрішнього контролю, а саме COSO «Внутрішній контроль: інтегрований підхід» (дана концепція розроблена Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредуея), SAC «Контроль і аудит систем» (розроблена Дослідницьким фондом Інституту

внутрішніх аудиторів), COBIT «Цілі контролю при використанні інформаційних технологій» (дана концепція розроблена Асоціацією аудиту та контролю інформаційних систем ISACA), SAS 55 та SAS 78 (стандарти про розгляд структури внутрішнього контролю при аудиті фінансової звітності затверджені Американським інститутом дипломованих бухгалтерів).

Концепція COSO «Внутрішній контроль: інтегрований підхід» визначає основні положення побудови внутрішнього контролю, орієнтованого на відстеження економічних ризиків. На сьогодні ці положення покладені в основу більшості розробок у цій сфері та набули найширшого використання. Суть ризик-орієнтованого підходу полягає в тому, що планування робіт із внутрішнього аудиту організовується в заздалегідь окреслених сферах, що підлягають суттєвому ризику [33].

Згідно з документом COSO елементами системи внутрішнього контролю є контрольна процедура; стан або результат дії; дія. Відповідно до цієї концепції система внутрішнього контролю реалізації проектів є складовою процесу управління ризиками. Концепція SAC «Контроль і аудит систем» пропонує підтримку аудиторам у питаннях контролю та аудиту в умовах інформаційних систем, надає детальне керівництво щодо вивчення впливу різних компонентів інформаційних технологій на систему внутрішнього контролю [34]. За даною концепцією обов'язком внутрішнього аудитора є забезпечення адекватності системи внутрішнього контролю, надійності даних, ефективного використання ресурсів організації.

У стандарті COBIT «Цілі контролю при використанні інформаційних технологій» сформульовано послідовність дій та критерії оцінки внутрішнього контролю інформаційної системи для управління (її конфіденційності, цілісності, відповідності критеріям ефективності, продуктивності, безпеки, узгодженості, надійності) [35].

Таким чином, оцінка внутрішнього контролю являє собою систему певних правил та процедур, спрямованих на збір аудиторських доказів, проведення аналізу, спрямованих на досягнення мети підприємства з позиції

оцінки управлінської діяльності щодо різних рівнів управління.

Висновки

Перспективи удосконалення бухгалтерського обліку на підприємствах будівельної галузі пов'язані, перш за все, зі специфікою виробництва та продукції, що суттєво впливає на методику обліку. По-друге, необхідно враховувати ситуацію, що склалася внаслідок бойових дій. І по-третє, на зміни у бухгалтерському обліку взагалі впливають фактори, які є результатом розвитку соціально-економічних відносин і зміни запитів користувачів бухгалтерської інформації: актуалізація екологічного підходу; зміни бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій; сучасний бізнес надає перевагу нестандартним (креативним) підходам до пошуку вирішення проблемних ситуацій та індивідуального різнопланового використання наявних ресурсів; специфіка обігу інтелектуального капіталу; зміни, які пов'язані із циркулярною економікою. Всі ці тенденції потребують подальших досліджень.